



## Musiqi mədəniyyətimizin inkişafında Hacı Məmmədovun rolu

Bəri başdan deyək ki, bu rol ölçüyə gəlməz, müqayisə edilməz dərəcədə böyükdür. Mələmdür ki, Azərbaycanda tar musiqi aləti kimi çox böyük yol keçmişdir. Bu alətin Sadıqəndan üzü bəri Qurban, Şirin, Əhsən kimi qüdrətli ifaçıları olmuşdur.

### Hacı Məmmədov - 90



mma etiraf etməliyə ki, bu alət Hacı Məmmədovun köksündə tamam başqa rəng və çalılarla səslənmişdir. Bu haqda aşağıda bəhs edəcəyik.

Hələlik isə unudulmaz sənətkarın həyat və yaradıcılığına qısa nəzər salaq.

Məmmədov Hacı Məmməd oğlu 1920-ci il aprelin 28-də Şamaxıda anadan olmuşdur. 1948-ci ildə Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetini bitirmişdir. 1949-1970-ci illərdə həkim-cərrah işləmişdir. Tarda çalmağı müstəqil öyrənmişdir. 1930-1948-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Xalq Çalğı Alətləri Orkestrində işləmişdir.

1949-cu ildən Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının solisti olmuşdur. Hacı Məmmədovun sənətkarlığı üçün orjinallıq, virtiozluc, emosionallıq xarakterik idi. (3, səh.504).

Məşhur tarzən Hacı Məmmədovun çalğısını dinləyənlər, onun sənətinə, sözün həqiqi mənasında, bələd və aşiq olanlar bilirlər ki, Hacı Məmmədovun ifaçılığı ayrıca bir məktəb idi. Əlbəttə, milli musiqimizin çox peşəkər ustad tarzənləri olub. Qurban Pirimov, Bəhrəm Mansurov kimi unudulmazların böyük məhəbbətlə yaratdığı sənət məktəbindən dərslər alan, öyrənən Hacı Məmmədov milli musiqimizin görkəmli nümayəndələrindən biri idi. O, Bülbül, Seyid Şuşinski, Zülfü Adıgözəlov, Əbülfət Əliyev, Rəşid Behbudov, Şövkət Ələkbərova, Yaqub Məmmədov, Rübabə Muradova, Sara Qədimova və başqa

görkəmli sənətkarları tarda dəfələrlə müşayiət etmişdir. Hacı Məmmədov sənətə gəldiyi gündən muğamlarımızı xüsusi məhərrətlə ifa edərək bu sahənin zirvəsində dayanaraq istedad sahibi idi. Onun haqqında fikir söyləyənlər həmişə məhərrətlə vurğulayırlar ki, bu qüdrətli sənətkarın çalğısı akademik çalğı idi. Ona qulaq asdıqca musiqinin ahənginə uyğun olaraq adamın gözləri qarşısında bir mənərə canlanır, hadisələr cərəyan edirdi.

Cahangir Cahangirovun böyük məhərrətlə bəstələdiyi, unudulmaz Rəşid Behbudovun uzun illər şövqlə, həzinliklə oxuduğu "Ana" mahnısı Hacı Məmmədovun tarında başqa bir aləm idi. Bu alətin hər pərdəsindən qoparıq melodiya qeyri-adi bir nisgil, həsrət və təsir var idi. O, tarda xırdalıqlar etməyi elə məhərrətlə bacarırdı ki, həqiqətən də, onun əlinin təmasınu duyub, ürəyindən su içən bu qədim milli musiqi alətinə qoparıq sədalarda çox qeyri-adi bir melodiya duyulurdu. Hacı çalanda müğənniyə də heç ehtiyac olmurdu. Çünki bu məhərrətli tarzənin can və həyat verdiyi, böyük eşqlə sinəsinə sıxdığı tar özü dil açırdı. Sözlər bu sədadan elə aydın, mənəli, yanıqlı duyulurdu ki...

Erkən Bakıya köçən Hacı Məmmədovun ailəsində musiqiyə, sənətə böyük maraq var idi. Atası Məhərrəd kişi tarda gözəl havalar çalardı. Hacı da saatlarla onun yanında dayanar, məhərrət və maraqlardan gələn qəribə səslərə qulaq asardı. Bir dəfə atası oğlunun marağını görüb tarı ona uzadaraq duy-

munu yoxlamaq istəyib. Balaca Hacı tarı heç tutmayı da bacarmayıb. Onun bu xamlığı atasının xoşuna gəlməyib. Kədərlə "səndən musiqiçi çıxmaz"- söyləyib. Amma əmisi Hüseyn Hacınin istedadlı olduğunu hamıdan əvvəl duyurmuş. Buna görə də bir gün qardaşı oğlunun arzusu ilə ona tar alıb. Hacı bu tarı məhərrətlə sinəsinə sıxanda 8 yaşı vardı. Maraqlı odur ki, bu, təlim tarı yox, əsl tar olub. Hacı Məmmədov ömrünün sonuna kimi o tarıdan ayrılmayıb. Dünyasını dəyişəndən sonra isə illər boyu Hacı Məmmədova bağı-badaşlıq etmiş həmin möhtəşəm tarı- sənət sirdaşını susmağa qoymayıblar. Oğlu Tahir danışır: "Ürəyimiz gəlmədi, atamın məhərrətlə sinəsinə gəzdirdiyi, dilləndirdiyi tar sükuta qərq olsun. Ona görə də biz bu yadigar musiqi alətini atamın çox sevdiyi, tələbəsi Ağasəlim Abdullayevə bağışladıq. Sağ olsun, o, bu tarda həqiqətən, vaxtilə Hacı Məmmədovun məhərrətlə ifa etdiyi muğamları ehtiramla və özünəməxsus ustalıqla səsləndirir. Bizə elə gəlir ki, atamın tarı əgər bu gün də susmayıbsa, deməli, onun arzuları, istəkləri yaşayır".

Ötən əsrin 30-cu illərində ölkəmizi bürüyən repressiyaların bir caynağı da milli musiqimizə ilişmişdi. Səpə bizdən olan baltalara bu fürsəti fəvri verməyərək nala-mıxa döyməkdə davam edirdilər. Hətta o dövürün mətbuat səhifələrində tar işğalçı münasibətin əks-sədası olan fərlər, məqalələr dərc olunub. "Oxuma, tar, oxuma tar, səvmir səni proletar"- deyənlərə cavab olaraq Mikayıl Müşfiq yazırdı: "Oxu tar, səni kim unudar". İllər də təsdiqlədi ki, həqiqətən də milli musiqi alətlərimizin şahı sayılan tar heç zaman atıla və unudula bilməz.

Sənətsünas Fikrət Əbülqasımov Hacı Məmmədovun ifaçılıq sənətində varislik və yaradıcılıq məsələlərini əhatə edən araşdırmalarında yazırdı: "Onun ustalıqlı yalnız ürəklərə yol tapan musiqinin gözəlliyi deyil, çalınan əsərlərin solo tarın ifasında yeni, parlaq nümunələrinin təqdimatıdır. Hacı Məmmədov hər şeydən əvvəl, tarın böyük imkanlarının melodik düşüncələrlə üzvi vəhdətini yaratmağı bacarırdı. O, tarın sirlərini dərindən bələd idi. Hacı Məmmədov tarın fərdi, çalğı xüsusiyyətlərini səsləndirdiyi musiqidə ibrətamiz ustalıqla əlaqələndirirdi.

Hacı Məmmədovun yaradıcılığında muğamlar bir zirvədir. Bu sənət incilərinin içərisində "Orta Mahur"un xüsusi yeri var. Tədqiqatçılar və mütəxəss-

sislər söyləyirlər ki, o, bu muğamı elə ustalıqla ifa edirdi ki, ona qulaq asanlar yalnız bu sözləri pıçıldadırlar: "İlahi, bu nə möcüzədir?" Həqiqətən də, Hacı Məmmədov qəri-adi çalğı sahibi, virtioz ifaçı idi. Bu gün də onun lent yazılarını dinləyəndə adamın varlığını bir həyət bürüyür. O mahnını, o muğamı Hacı çalırdsısa, əslində, müğənniyə heç bir ehtiyac duyulmurdu. Tarın simləri dil açıb elə yanıqlı, elə nəfəsdə oxuyur ki, bu təsiri heç bir ifaçılıqla müqayisə etmək olmaz. Bu bəxtiyarlıq hər kəsin taleyinə yazılmayıb. Sənətkarı səndən tanımaq mümkündür. Amma alətdə kimin çaldığını müəyyənləşdirmək, əlbəttə, bu, ifaçının istedadından, məhərrətindən, fərqli qabiliyyətindən asılıdır. Belə sənətkarları Azərbaycanda barmaqla saymaq olar. Kamanda Həbil Əliyev, royaldə Gülarə Əliyeva, qaboyda Kamil Cəlilov, tarda Qurban Pirimov, Hacı Məmmədov...

Unudulmaz tarzənin bioqrafiyası ilə tanış olanda maraqlı faktlarla üzləşdik. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında özünəməxsus rolu olan, Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Orkestrində işləyən, Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında solist kimi çalışan Hacı Məmmədov uzun müddət müxtəlif xəstəxanalarda həkim-cərrah, baş həkim müavini, baş həkim işləmişdi. Onun əllərindən şəfa tapmış insanlar söyləyirlər ki, Hacı həqiqətən də, bacarıqlı həkim olub. Uzun müddət Naxçıvan şəhər xəstəxanasında, Sumqayıtda və Bakıda insanların sağlamlığı keşiyində dayanan Hacı Məmmədov harada olubsa, hansı sənətin qulpundan yapışıbsa, hörmət və izlət qazanıb. Onu təkcə xəstələri deyil, sənət dostları, pərəstişkarları da çox sevərdi. Xüsusilə də, məşhur musiqiçilər Hacı Məmmədova nəzakət və ehtiramla yanaşardılar.

Hacı Məmmədov ömrünün sonuna kimi müxtəlif mədəniyyət ocaqlarında, ölkəmdən çox-çox uzaqlarda, qastrol səfərlərində, mədəni tədbirlərdə uğurla iştirak etmişdir. Həmişə də musiqimizin təbliğində, sevilməsində nümunəvi fəaliyyət sahibi olmuşdur. Onu həmkarlarından məhz özünəməxsus qeyri-adi çalğısı fərqləndirib. Deyilənə görə, on yaş olanda onu Azərbaycan Dövlət Şərq Orkestrinə qəbul ediblər. Kollektiv hamıdan sonra gələn bu oğlan uşağının qeyri-adi istedad sahibi olması Üzeyir Hacıbəylinin də diqqətini çəkib. O, bu çəlimsiz uşağı yoldaşlarına göstərərək söyləyib: "Baxın, gördüyünüz sarıbənz oğlan gec-tez sizləri tamam ötüb keçərək

birinci pilləyə çıxacaq". Dahi bəstəkarın uzaqgörənliklə söylədiyi bu müdrik fikir özünü doğrultdu. Doğrudur, o, özünə peşə kimi həkimliyi seçsə də, içindən gələn arzu, məhəbbət onu başqa bir istiqamətə çəkdi. Hacı Məmmədovun ilk yadda qalan uğuru 1939-cu ilin payızında Moskvada keçirilən xalq çalğı alətlərində ifa edən musiqiçilərin çıxışı oldu. 19 yaşlı gənc yarışda mükafata layiq görüldü. İkinci dünya müharibəsi illərində isə Hacı Məmmədov ön cəbhədə olaraq öz çıxışları ilə əsgərləri qələbəyə ruhlandıran musiqilər ifa edirdi.

Bu gün "Qızıl Fond"da Hacı Məmmədovun özünəməxsus tərzdə, üslubda ifa etdiyi "Zabil Segah", "Bayatı-Şiraz", "Şur", "Çahargah", "Orta Mahur" və başqa muğamlar qorunur.

Bir çox xarici ölkələrdə Azərbaycan mədəniyyətini ləyaqətlə təmsil edən Hacı Məmmədov xalq artisti adına layiq görülmüş və "Şərəf" nişanı ordeni ilə təltif edilmişdir. 61 yaşında dünyasını dəyişən unudulmaz tərzən Fəxri Xiyabanda torpağa tapşırılıb.

Virtuoz sənətkar tarın pərdəsi üstündə barmağını tərpedib sıxmaqla yarım və dördə bir səsləri, xırdaqlıqları, bir sözlə, boğazdakı qaynatmaları sim üstündə yarada bilirdi. Bu hal yalnız tarın imkan genişliyini deyil, həm də tərzənin improvizasiya qabiliyyətini göstərir. Bununla belə muğamlar üçün improvizasiyadan çox, ifadan əvvəl muğam ovqatına köklənmək vacibdir (1, səh.210).

Hacı Məmmədov bütün bunları unutmur, muğamları böyük ustalıqla çala bilirdi. Fikrimizcə bu fərqli və qeyri-adi ifaya səbəb tərzənin çalğı zamanı mizrabdan tara əlavə barmaqları ilə xüsusi toxunması, sığal çəkməsi ilə nail olurdu...

● **Edalet NEMƏTİ,**  
AMEA-nın dissertantı

## **Ə d ə b i y y a t**

1. B. Vahabzadə. Gəlin açıq danışaq. B. "Azərnəşr"-1988.
2. A.Əbilov. Kulturoloji alternativ düşüncələr. B. "Elm"-2006.
3. ASE- VI c. B. "ASE baş redaksiyası" -1982.
4. Azərbaycan incəsənəti. B. "İşıq" - 1992.
5. R.Ağayev. Azərbaycanda bədii xalq yaradıcılığının inkişaf mərhələləri. B.1992.